

Yazar: Araştırmacı-Yazar İsmail Kaplan

Almanya’da Alevilik Derslerinin Kurumsallaşması

Özet

Bu yazıda, Almanya’da Alevilik derslerinin ortaya çıkışını, anayasal-hukuki temellerini ve kurumsallaşma sürecini tarihsel bir çizgi içinde ele alınmaktadır. 1980’lerden itibaren göçmen Alevi ailelerin çocuklarının dinî-kültürel kimliklerini okul ortamında koruma kaygısıyla başlayan taleplerin, Hamburg’daki ilk girişimlerden AABF’nin eyaletler düzeyindeki başvurularına, bilirkişi raporlarına, müfredat çalışmalarına ve öğretmen eğitimine uzanan bir süreçte nasıl resmî bir eğitim alanına dönüştüğü gösterilmektedir. Böylece Alevilik derslerinin, yalnızca pedagojik bir uygulama değil, aynı zamanda Almanya’daki Alevi topluluğun kamusal tanınması, dinî temsili ve kuşaklar arası aktarımı ağıısından önemli bir kurumsallaşma başarısı olduğu ortaya konmaktadır.

Almanya’da Alevi Din Eğitimi Gündeminin Ortaya Çıkışı

Almanya’da Alevilik derslerinin ortaya çıkışı, öncelikle 1980’lerde göçmen Alevi ailelerin çocuklarının eğitim hayatında karşılaştıkları dinî ve kültürel sorunlarla bağlantılıdır. Bu dönemde Alevi işçilerin önemli bir kısmı ailelerini Almanya’ya getirmiş, çocukları da Alman okullarına devam etmeye başlamıştır. Okullarda velilere çocuklarını isterlerse Katolik ya da Protestan din derslerine gönderebilecekleri bildirilse de Türkiye kökenli çocuklar çoğu zaman otomatik biçimde Türkçe ana dil derslerine yönlendirilmiştir. Ancak bu derslerde görev yapan bazı öğretmenlerin Sünnilik merkezli bir dinî içerik vermeleri, çok sayıda Alevi veli tarafından sorunlu görölmüştür.

Alevi ailelerin rahatsızlığı yalnızca okul içi derslerle sınırlı değildir. 1970’lerden itibaren özellikle büyük şehirlerde ve Ruhr Havzası çevresinde yaygınlaşan İslam Kültür Merkezleri’ne bağlı camilerde ve 1980’li yıllarda yoğunlaşan Kur’an kurslarında Sünni dinî öğretimin güçlenmesi, Alevi çocuklarının dinî etkilenme alanını genişletmiştir. 1980 askerî darbesinden sonra Türkiye’den Almanya’ya gönderilen din dersi öğretmenleri ve cami görevlilerinin de bu süreci beslediği bilinmektedir. Bu

ortamda bazı Alevi kız öğrencilerin okullarda Sünni sınıf arkadaşları tarafından başörtüsü takmaya zorlanması, Alevi çevrelerinde kimlik aktarımı bakımından Aleviliğe ters bir etki olarak değerlendirilmiştir.

Buna ek olarak 1980 lerde yaygın olan televizyon, video kasetleri ve popüler kültür araçlarının çocuklar üzerinde yarattığı etkiler de Alevi aileler açısından kültürel yabancılaşma kaygısını artırmıştır. Çocukların hem egemen dinî eylemlerden hem de hızla değişen medya ortamından etkilenmeleri, Alevi kimliğinin aile ve çevre yoluyla aktarılmasının artık yeterli olmadığı gerçeğini gözler önüne sermiştir.

Bu sürece 1980'lerin ikinci yarısından itibaren daha geniş siyasal dönüşümler de eklenmiştir. Soğuk Savaş dengesinin çözülmeye başlaması; 1980 darbesi sonrasında Almanya'ya gelen Alevi kökenli solcu öğrenci, aydın ve sendikacıların yaşadıkları kimlik sorgulamaları, Alevilik etrafında yeni bir düşünsel ve örgütsel hareketlenme yaratmıştır. Böylece Almanya'daki Alevi örgütlenmesinin yalnızca kültürel dayanışma amacı taşımadığı; aynı zamanda yeni kuşaklara Alevi öğretisinin aktarılmasına dönük kurumsal çözümler aradığı görülmektedir. Almanya'da Alevilik dersleri talebi bu tarihsel bağlam içinde şekillenmiştir.

İlk Girişimler: Hamburg Örneği

Almanya'da Alevilik dersleri konusunda ilk somut girişimlerin Hamburg'da ortaya çıkmıştır 1988 yılının sonunda kurulan *Hamburg Alevi Kültür Grubu*, Mayıs 1989'da yayımladığı "Alevi Bildirgesi"nde Almanya'da yaşayan yüz binlerce Alevinin varlığına dikkat çekmekte ve Alevi öğretisinin ikinci kuşağa aktarılmasının gerekliliğini vurgulamaktaydı. Bu metin, Almanya'daki Alevi varlığının yalnızca göçmenlik bağlamında değil, dinî ve kültürel devamlılık bağlamında da tanımlanmaya başlandığına işaret eden en önemli adımlardan birisidir.

Hamburg Alevi Kültür Grubu'nun 2-7 Ekim 1989 tarihlerinde düzenlediği ve yaklaşık 5.000 kişinin katıldığı Alevi Kültür Haftası, kamuoyundaki görünürlük bakımından önemli bir eşik oluşturmaktadır. Etkinliğe gösterilen yoğun ilginin ardından Hamburg'da kurumsal örgütlenme hazırlıkları hızlanmış ve 9 Haziran 1990 tarihinde Hamburg Üniversitesi binasında "Hamburg Alevi Kültür Merkezi" kurulmuştur. Bu kurum, Almanya'da Alevi adıyla kurulan ilk resmî yapılardan biri olması bakımından önem taşımaktadır.

Hamburg Alevi Kültür Merkezi'nin tüzüğünde okullarda Alevi kültür derslerinin

okutulması yönünde açık bir hedefe yer verilmiş olması, Alevilik dersleri konusunun baştan itibaren kurumsal gündemin bir parçası olarak düşünüldüğünü göstermektedir. Tüzükte, Alevi ahlakı, öğretisi ve pratiğiyle ilgili gereksinimlerin yerine getirilmesi; din ve inanç özgürlüğü çerçevesinde Alevi inanç ve kültürünün tanıtılması için çalışmalar, araştırmalar ve incelemeler yapılması öngörülmektedir. Bu yaklaşım, sonraki yıllarda din dersi hakkı talebinin yalnızca pedagojik değil, aynı zamanda inanç özgürlüğü temelinde formüle edildiğini göstermektedir.

Bu doğrultuda Hamburg Alevi Kültür Merkezi, 22 Eylül 1991 tarihinde Hamburg okullarında okuyan yaklaşık 5.000 Alevi öğrenci için Alevi inancı, kültürü, törenleri ve tarihi üzerine dersler verilmesini isteyen bir imza kampanyası başlatmıştır. Bu girişim sonucunda kurum, 1995 yılında Protestan Kilisesi öncülüğünde oluşturulan ve Hamburg'daki inançlar arası din dersi modelinin temelini teşkil eden *İnançlar Arası Kurul'un* üyesi olmuştur. Böylece Hamburg örneği, Alevilik dersleri talebinin ilk kez somut olarak dile getirildiği, örgütsel zemine taşındığı ve din eğitimi alanındaki kurumsal görüşmelere gündem yapıldığı Eyalet olarak öne çıkmaktadır.

Hukuki ve Anayasal Çerçeve

Almanya'da Alevilik derslerinin din dersi statüsünde (Alevitische Religionsunterricht, ARU) kabulü, doğrudan doğruya Alman eğitim sistemi ve anayasal düzeniyle bağlantılıdır. Okullardaki din dersleri, diğer dersler gibi sınıf geçmeye etkili olduğundan, uygulama bakımından yetki, eyaletlerin eğitim bakanlıklarına aittir. Bununla birlikte din dersleri, seküler devlet yapısı içinde özel bir anayasal statüye sahiptir.^[1] Bu nedenle din derslerinin oluşumundayalnızca eyalet mevzuatı değil, Alman Anayasası'nın din özgürlüğü ve din dersine ilişkin hükümleri de belirleyici olmaktadır.

Bu çerçevede Alman Anayasası'nın 4. maddesi inanç özgürlüğünü güvence altına almakta; 7. maddenin 3. bendi ise din derslerinin, ilgili inanç kurumunun kabul ettiği içerik doğrultusunda verilmesini öngörmektedir. Böyle bir sistemde devlet, din dersinin pedagojik ve anayasal çerçevesinden sorumlu olmakta; ancak dersin inanç içeriği ilgili inanç topluluğu tarafından belirlenmektedir. Öğrencilerin din dersine katılmaları da 14 yaşına kadar doğrudan velilerin kararına bağlıdır. Bu durum, Alevilik derslerinin gelişiminde velilerin talebi ve Alevi kurumlarının temsil niteliği merkezi ve belirleyici rol oynamıştır.

Almanya’da anayasanın öngördüğü din dersinin kapsamı konusunda Anayasa Mahkemesi’nin 25 Şubat 1987 tarihli kararının da önemli bir referans noktası olduğu görülmektedir. Buna göre din dersi, dinî öğretiyi mezhepler üstü ve salt karşılaştırmalı bir biçimde ele alan bir kültür dersi değildir. Aynı şekilde yalnızca ahlak, gelenek veya tarih öğretimi olarak da düşünülememektedir. Bu durum, Alevilik derslerinin sıradan bir kültür dersi değil, anayasal anlamda inanç temelli bir din dersi olarak tasarlanması gerektiğini ortaya koymuştur.

Dolayısıyla Almanya’da Alevilik dersleri tartışması, yalnızca Alevi çocuklarına yönelik yeni bir ders ihtiyacından ibaret değildir. Aynı zamanda şu soruyu da gündeme getirmektedir: Alevilik, Alman hukuk düzeni içinde kendi özgül öğretisi bulunan bir inanç olarak tanınmakta mıdır ve AABF bu inancı temsil eden meşru muhatap olarak kabul edilmekte midir? Sonraki süreçte yaşanan tartışmalar, itirazlar ve bilirkişi raporları da esasen bu iki soruyu cevaplama çerçevesinde yoğunlaşmıştır.

Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu’nun (AABF) Girişimleri ve Sürecin Federal Düzeye Taşınması

Hamburg’daki ilk girişimlerin ardından Alevilik dersleri konusu, 1990’ların ikinci yarısında Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu’nun (AABF) ana gündemlerinden biri hâline gelmiştir. Bu durum, yerel düzeydeki taleplerin federal ölçekte çözümler bulunmasını ve koordine edilmesini gerekli kılmaktadır. AABF’nin eğitim alanındaki girişimleri, Alevi çocuklarının kendi inanç ve kültürlerine ilişkin eğitimlerini okul içinde ve anayasal güvenceye sahip bir din dersi çerçevesinde almaları üzerine yoğunlaşmıştır. 1995 sonrasında bu hedef artık geçici ya da yerel bir çözüm değil, federal düzeyde kalıcı ve kurumsal bir hak olarak düşünülmüştür. AABF, bunun gereği olarak 1999 yılında Alevilik derslerinin alt yapısını oluşturacak ve sürekliliğini sağlayacak profesyonel kadrosunu oluşturmuştur.[2]

Bu çerçevede AABF, 20 Mart 1999 tarihinde öğretmen, pedagog ve inanç önderlerinden oluşan bir ders programı komisyonu kurulmasına karar vermiştir.[3] Komisyonun görevi, Alevilik için kendine özgü bir din dersinde okutulabilecek bir müfredat taslağı hazırlamaktır. Çalışma, öğrencilere mutlaka verilmesi gerektiği düşünülen temel konu başlıklarının belirlenmesiyle başlamış; daha sonra üyelerin hazırladığı üniteler ortak toplantılarda tartışılmış ve iki yıllık bir çalışmanın sonunda Mayıs 2001’de “Alevilik Ders Programı” taslağı örgüte sunulmuştur. Bu girişim, AABF’nin yalnızca hak talep eden bir kurum olarak değil, aynı zamanda dersin içeriğini

kurumsal olarak hazırlayan bir muhatap olarak hareket etmeye başladığını göstermektedir.

AABF'nin girişimleri 2000 yılından itibaren eyalet başvurularıyla hız kazanmıştır. Berlin'de İslam Federasyonu'nun ilkokullarda İslam din dersi verebileceğine ilişkin mahkeme kararının ardından, bazı Alevi çocuklarının bu derslere yönelmesi ihtimali AABF açısından aciliyet duygusunu artırmıştır. Bunun üzerine AABF, Berlin Anadolu Alevileri Kültür Merkezi ile birlikte 17 Mart 2000 tarihinde Berlin Eğitim, Gençlik ve Bilim Senatörlüğü'ne Alevilik dersleri için başvuruda bulunmuştur. Aynı yıl ve izleyen dönemde Baden-Württemberg, Hessen, Berlin, Bavyera ve 2001'de Kuzey Ren-Vestfalya eyaletlerine de benzer başvurular yapılmıştır. Böylece Alevilik dersleri talebi, belirli bir şehirle sınırlı olmaktan çıkıp çok eyaletli ve koordineli bir sürece dönüşmüştür.

Berlin Eyaleti Eğitim Senatörlüğü'nün 17 Nisan 2002 tarihinde Anadolu Alevileri Kültür Merkezi'ne Berlin okullarında "Alevilik Dersleri" verme izni tanınması, sürecin ilk somut hukuki-kurumsal kazanımı olarak değerlendirilmektedir. Bu kararla Alevilik ilk kez Almanya'da okul dersi statüsünde okutulmaya başlanmıştır. Ancak bu karar tek başına Alevilik derslerinin kendiliğinden başlamasını sağlamamıştır. Potansiyel okulların belirlenmesi, velilere duyuru yapılması, öğrenci başvurularının toplanması, öğretmenlerin seçimi ve onların müfredata uygun biçimde eğitilmesi gibi çok sayıda pratik görevin kısa sürede yerine getirilmesi gerekmiştir. Bu tablo, Alevilik derslerinin kabulünün yalnızca hukuki tanınma değil, aynı zamanda yoğun bir örgütsel seferberlik süreci gerektirdiğini işaret etmektedir.

İç Çekinceler ve Dış İtirazlar

Alevilik dersleri süreci yalnızca kurumsal ilerlemelerle değil, aynı zamanda çeşitli çekinceler ve itirazlarla da şekillenmiştir. Bu itirazların bir bölümü Alevi toplumu içinden, bir bölümü ise Alevilik dışındaki kurumlar ile eyalet bürokrasisinden gelmiştir. Dolayısıyla süreç, yalnızca bir eğitim hakkı mücadelesi değil; aynı zamanda temsil, tanınma ve meşruiyet mücadelesi olarak da ele alınmıştır.

Dış itirazların en belirgin olanı, Diyanet İşleri'nin Almanya'daki uzantısı olan DİTİB'in tutumunda görülmektedir. DİTİB, resmî görüşmelerde Alevilerin Müslüman olduklarını ileri sürmekte; bu nedenle ayrı bir Alevilik dersine ihtiyaç bulunmadığını iddia etmiştir. Bunun yanı sıra AABF'nin "sol kökenli bir örgüt olduğu", "inanç işleriyle yeterince

ilgilenmediği” ve bu nedenle “Alevileri temsil eden meşru muhatap sayılamayacağı” öne sürülmüştür. Bu yaklaşım, Aleviliği, Sünni İslam içinde eritmeye çalışan tekçi bir anlayışın din eğitimi alanına yansımaları olarak değerlendirilebilir.

Temsil meselesi yalnızca DİTİB kaynaklı değildir. Eyalet eğitim bakanlıkları da AABF’nin tüm Alevileri temsil edip etmediği konusunda temkinli davranmışlardır. Bu dönemde yaklaşık 90’ın üzerinde Alevi derneğinin AABF’ye üye olduğu ve bu sayının giderek arttığı belirtilmektedir. Bununla birlikte, 1990’ların sonunda CEM Vakfı çevresiyle ilişkili bazı derneklerin AABF dışında kalmaları ve ayrıca Kürt siyasi çevrelerinin desteklediği Kürt Alevi Federasyonu gibi oluşumların ortaya çıkması, bakanlıklar nezdinde temsiliyet tartışmalarını uzatmıştır. Böyle olduğu için Alevilik dersleri konusundaki kararlar da uzun bir zamana yayılmıştır.

Eğitim bakanlıklarında görülen çekinceler ise kısmen bilgisizlik, kısmen de bürokratik ihtiyatla ilişkilidir. Birçok Alman yetkili AABF’yi ve Aleviliği yeterince tanımadığından, DİTİB’in tezlerine daha yakın bir pozisyon almışlar ve Alevi öğrencilerin İslam derslerine katılabileceğini düşünmüşlerdir. Aleviliğin ayrı bir inanç ve ders olarak kabulü yerine, İslam dersleri içine entegre edilmesi fikri bir dönem kimi çevrelerde daha pratik bir çözüm gibi görülmüştür. Ancak bu yaklaşım, Alevi toplumunun kendi inanç öğretisini bağımsız olarak tanımlama hakkı ve talebiyle çelişmektedir. Bu nedenle Alevilik dersleri sürecinin uzamasında, yalnızca hukuki sorunlar değil, henüz Aleviliğin kurumsal temsiline olgunlaşmaması da etkili olmuştur.

Bilirkişi Raporları ve Alevilik Derslerinin Kabulü

AABF’nin çeşitli eyaletlere yaptığı başvuruların ardından, özellikle Kuzey Ren-Vestfalya, Bavyera, Hessen ve Baden-Württemberg eyaletleri Aralık 2001’de dilekçeleri karara bağlayabilmek için bilirkişi raporları hazırlatmaya karar vermiştir. Bu aşama, Alevilik dersleri sürecinde dönüm noktası niteliği taşımaktadır. Çünkü konu artık yalnızca talep ve itiraz düzeyinde değil, din bilimi ve hukuk açısından hazırlanacak bilimsel raporlar üzerinden değerlendirilmeye başlanmıştır.

Bu bağlamda 23 Kasım 2001 tarihinde Marburg Üniversitesi Din Bilimi Enstitüsü Başkanı Prof. Dr. Ursula Spuler-Stegemann’dan “Din Bilimi Açısından Alevilik ve AABF” konusunda bir rapor hazırlaması istenmiştir. Spuler-Stegemann, yalnızca yazılı kaynakları değil, AABF’nin çalışmalarını ve AABF dışındaki Alevi gruplarının görüşlerini de dikkate alarak kapsamlı bir değerlendirme yapmıştır. Spuler-Stegemann

21 Temmuz 2003'te Kuzey Ren-Vestfalya Eğitim Bakanlığı'na sunduğu 65 sayfalık raporda Aleviliğin öğretisi ve AABF hakkında geniş bilgiler vermiş; Alevilik derslerinin anayasal bakımdan önünü açan bir çerçeve oluşturmıştır. Bu raporun, Alevilik üzerine Almanya'daki kurumsal tartışmalarda ilk temel referans metinlerden biri hâline geldiği görülmektedir.

Din bilimsel raporun ardından, hukuk açısından ikinci bir değerlendirme yapılması için Köln Üniversitesi Kilise Hukuku Enstitüsü Başkanı Prof. Dr. Stefan Muckel görevlendirilmiştir. Muckel da raporunda ilk raporun temel sonuçlarını benimsemiştir. Her iki raporda, "Aleviliğin ağırlıklı olarak İslam kökenli olmakla birlikte kendine özgü bir inanç olduğu", bu nedenle okullarda başlı başına bir ders olarak okutulabileceği ve AABF'nin de Almanya'daki Alevilerin inanç örgütü olarak kabul edilebileceği vurgulanmıştır. Bu sonuç, Alevilik derslerinin meşruiyeti kadar AABF'nin muhataplığı açısından da belirleyici olmuştur.

Raporların açıklanmasının ardından, eyaletler Kuzey Ren-Vestfalya aracılığıyla 2 Aralık 2004 tarihinde bu değerlendirmelerin ışığında Alevilik derslerini kabul edeceklerini duyurmuştur. Böylece Alevilik dersleri talebi, uzun süren başvuru ve inceleme döneminden sonra eyaletler tarafından anayasal ve kurumsal çerçevede kabul edilmiştir. Bu kararla birlikte AABF, bir yandan müfredat, ders materyalleri ve öğretmen eğitimi gibi alanlarda aktif sorumluluk üstlenecek, diğer yandan da eğitim bakanlıklarıyla birlikte derslerin organizasyonunda doğrudan rol alacaktır. Böyle bir gelişmeyle, Alevi çocukların federal düzeyde ilk kez okullarda kendi inançlarını resmî bir ders çerçevesinde öğrenebilmeleri bakımından tarihsel bir eşik aşılmıştır.

Karma Komisyon, Uygulama Hazırlıkları ve Müfredatın Oluşturulması

Bilirkişi raporlarının ardından eğitim bakanlıkları, Alman Anayasası'nın 7/3. maddesi gereğince AABF ile birlikte Alevilik derslerinin uygulanma koşullarını oluşturmak üzere bir karma komisyon kurmuştur. Komisyon, üç temel alanda çalışmıştır: "Alevi öğrencilerin tespiti", "müfredatın hazırlanması" ve "öğretmenlerin belirlenmesi ve eğitimi".

İlk adımlardan biri, derslere katılabilecek öğrencilerin belirlenmesi olmuştur. AABF, dört eyalette başvuru formları aracılığıyla Alevi Kültür Merkezleri'nde Alevilik derslerini tanıtmış ve 6-12 yaş aralığındaki öğrencileri tespit etmeye yönelmiştir. Bu süreçte birçok Alevi derneği toplantılar düzenlemiş, komisyonlar oluşturmuş ve velileri

bilgilendirmek üzere küçük ekipler kurmuştur. 2004 yılı itibarıyla dört eyalette 18 şehirde toplam 3.680 Alevi öğrenciye ulaşılmıştır.

Müfredat çalışmaları ise AABF'nin 1999'da başlattığı ilk ders programı komisyonuna kadar gitmektedir. Bu ilk taslak, resmî kabulden önce dersin temel içerik başlıklarını belirlemiş ve daha sonra eyaletlerle yürütülecek müfredat çalışmalarına zemin hazırlamıştır. Okullar için Alevilik dersleri ders planının hazırlanması özellikle Kuzey Ren-Vestfalya'da somutlaşmıştır. İlkokul 1-4. sınıflar için hazırlanacak ders planının önce bu eyalette AABF ile ortak bir komisyon tarafından oluşturulması, ardından diğer eyaletlerce uyarlanması öngörülmüştür. Komisyonda AABF'nin önerdiği pedagog ve öğretmenlerle Eğitim Bakanlığı uzmanları birlikte görev almışlar ve komisyon Haziran 2007'ye kadar çalışmıştır.

Müfredatın hazırlanması sırasında çeşitli sorunlarla karşılaşmıştır. Aleviliğe ait çok sayıda kavramın Almanca karşılığının oluşturulması kolay olmamış; Türkçe, Kürtçe, Arapça ve Farsça kökenli kavramların hangilerinin çevrileceği, hangilerinin özgün biçimiyle korunacağı tartışılmıştır. Ayrıca yazılı kaynakların sınırlılığı ve Alevilik içindeki yorum çeşitliliği, ders içeriğinin ortak bir çerçeveye nasıl kavuşturulacağı sorusunu gündeme getirmiştir. Bu nedenle komisyon, Alevilikteki rızalık yani; uzlaşma esasına dayalı asgari ve ortak bir müfredat oluşturmaya yönelmiştir.

Hazırlanan müfredatta Aleviliğin çoğul yapısı özellikle gözetilmiştir. "Yol bir, süre bin bir" anlayışı doğrultusunda, bir konuda birden fazla yorum bulunduğu bunların öğrencilere doğru-yanlış hiyerarşisi kurulmadan sunulması benimsenmiştir. Alman Anayasası gereğince ders dili Almanca olarak belirlenmiş; bununla birlikte öğrencilerin Aleviliğe ait temel kavramları hem özgün biçimleriyle hem de Almanca karşılıklarıyla öğrenmeleri amaçlanmıştır. Böylece derslerin, hem Alevi öğrencilerin kendi inanç dünyalarını kavramalarına hem de bunu okul ortamında başkalarına aktarabilmelerine imkân sağlaması hedeflenmiştir.

Öğretmen Eğitimi ve Kurumsallaşma

Alevilik derslerinin kurumsallaşmasında öğretmen eğitimi merkezi bir rol oynamaktadır. AABF, bir inanç kurumu olarak yalnızca derslerin içeriğinden değil, öğretmen seçimi ile öğretmen eğitiminin içeriğinden de sorumlu bir muhatap olarak hareket etmektedir. Bu çerçevede ilk aşamada, Almanya'daki öğretmen fakültelerinde eğitim görmüş ve eyalet eğitim bakanlıklarının onayıyla okullarda görev yapan Alevi

öğretmenlere ulaşılmış; bu öğretmenlerden Alevilik dersleri vermeleri için *rızalık* alınmıştır. 2008 yılından itibaren bu öğretmenler ilkokullarda Alevilik dersi verebilmek amacıyla özel bir Alevilik eğitimi almakta ve kendilerine sertifika verilmektedir. Bu eğitimde Alevi pedagojisi ile Alevi didaktiği ders müfredatı çerçevesinde işlenmektedir.

Zorunluluktan kaynaklanan sertifika temelli bu model geçici bir çözüm olarak görülmüştür. Hem AABF hem de Eğitim Bakanlıkları uzun vadeli çözüm için, Alevilik pedagojisinin doğrudan öğretmen fakültelerinde okutulmasının gerekliliği olduğunu belirtmişlerdir. Bu amaçla AABF, 2010 yılında Baden-Württemberg eyaletindeki Weingarten Öğretmen Yüksekokulu'na Alevilik pedagojisi dersleri açılması için başvuruda bulunmuştur. Bunun sonucunda 2011 yaz döneminde "Lehrgang Alevitische Religionspädagogik" adlı program, öğretmenlik eğitimi gören öğrenciler için ek ders olarak okutulmaya başlanmıştır. 2013 yılında ise bu model kalıcı öğretmen eğitimine dönüştürülmüş; burada öğrenim gören öğretmen adayları diploma alarak okullarda Alevilik dersleri verme yetkisi kazanmaya başlamıştır. Böylece Alevilik dersleri, yalnızca uygulama düzeyinde değil, öğretmen yetiştirme düzeyinde de kurumsallaşmaya başlamıştır.

Bu kurumsallaşma sürecinin bir başka önemli boyutu, Aleviliğin üniversite düzeyinde araştırma ve öğretim konusu hâline gelmesidir. Almanya'da ilk defa, Alevilik, Hamburg Üniversitesi'nde 2015/16 döneminde araştırma ve öğretim alanı olarak okutulmaya başlanmıştır. Bu çerçevede eğitim alan Alevi öğretmenler Hamburg'da ortak din dersleri içinde ve diğer eyaletlerde ise Alevilik derslerinde görev almaktadırlar. Bu gelişmeyle Alevilik derslerinin yalnızca okul pratiği için öğretmen yetiştirmekle kalmadığı, Alevilik için akademik bilgi üretimi alanında da meşruiyet kazandırdığı görülmektedir.

Alevilik derslerinin Eyaletlere Yayılması ve Güncel Durum

2026 itibariyle Alevilik dersleri sekiz eyalette ilkokul düzeyinde verilmektedir. Bunlar Berlin, Baden-Württemberg, Kuzey Ren-Vestfalya, Bavyera, Hessen, Saarland, Rheinland-Pfalz ve Aşağı Saksonya'dır. Hamburg Eyaleti'nde ise Alevilik inançlararası ortak din derslerinde öğretilmektedir. Bu tablo, başlangıçta birkaç eyaletle sınırlı olan girişimlerin zaman içinde daha geniş bir coğrafyaya yayıldığını göstermektedir. Alevilik derslerinin eyaletlere göre farklı hızlarda geliştiği, ancak genel yönelimin kurumsal yaygınlaşma olduğu anlaşılmaktadır.

İlkokul düzeyindeki yayılmanın ardından ortaokul düzeyine geçiş de gündeme gelmiştir. Kuzey Ren-Vestfalya eyaletinde iki yıllık uygulama deneyiminin ardından AABF, 2010 yılında Alevilik derslerinin ortaokullarda da verilmesi için başvuruda bulunmuştur. Bunun üzerine eyalet eğitim bakanlığı, Alevi eğitim uzmanları ile eyalet uzmanlarından oluşan yeni bir karma komisyon kurmuştur. Komisyon Mart 2012’de ders programını tamamlamış; program AABF kurullarında kabul edildikten sonra 2012/2013 öğretim yılında 5.-10. sınıflara yönelik Alevilik dersleri başlamıştır. Baden-Württemberg eyaletinde ise 2014’ten itibaren orta dereceli okullarda da Alevilik dersleri verilmektedir. Bu durum, Alevilik derslerinin artık yalnızca giriş düzeyindeki kimlik aktarımıyla sınırlı kalmadığını, daha üst yaş gruplarına hitap eden bir öğretim çerçevesine de kavuştuğunu göstermektedir.

Alevilik derslerine katılımın öğrenci velilerinin Alevi kurumlarıyla ilişkili olup olmama koşuluna bağlı değildir. Alevi kültür merkezlerine üye olsun ya da olmasın, her Alevi ailenin çocuğu bu derslere isteğe bağlı olarak katılabilmektedir. Karışık evliliklerden doğan çocukların da bu derslere katılımı mümkündür. Bununla birlikte Alevilik dersi için grup kurulabilmesi için belirli asgari öğrenci sayıları aranmaktadır. Genel uygulamada 1.-4. sınıflar arasında en az sekiz öğrencinin bulunması gerekmektedir; Kuzey Ren-Vestfalya, Bavyera ve Aşağı Saksonya’da ise bu sayı on ikiye çıkmaktadır. Bu koşullar, Alevilik derslerinin anayasal hak olarak tanınmasına rağmen uygulamanın nüfus yoğunluğu ve yerel örgütlenme düzeyine bağlı olarak değişebildiğini göstermektedir.

Hamburg örneği ise diğer eyaletlerden kısmen farklı bir model ortaya koymaktadır. Hamburg’da Alevi öğrenciler Aleviliği ayrı bir ders yerine, “Religionsunterricht für alle” adı verilen inançlararası ortak din dersi içinde öğrenmektedirler. 2012 yılında AABF ve İslam örgütlerinin Hamburg Senatosu ayrı ayrı imzaladıkları Eşit Haklar Devlet Anlaşması’nın ardından başlatılan bu modelde Alevilik konuları diğer inançlarla eşit kapsamda ders programına alınmıştır. Böylece Hamburg’da Alevilik, ayrı bir din dersi formundan çok, eşit statülü çok-inançlı ortak ders modeli içinde görünürlük kazanmaktadır.

Alevilik Derslerinin Etkileri

Alevilik derslerinin öğrenciler üzerindeki etkileri, öncelikle ders içi katılım ve kimlik ifadesi bağlamında ortaya çıkmaktadır. Öğretmen gözlemlerine göre bu derslere katılan öğrencilerin derse dikkatleri artmakta; özellikle ders başlarında alınan *rızalık*,

öğrencilerin daha barışçıl ve uyumlu tutumlar geliştirmelerine katkı sunmaktadır. Bu yönüyle Alevilik dersleri, yalnızca bilgi aktaran bir ders olmanın ötesinde, belirli ahlaki ve toplumsal davranış biçimlerini de desteklemektedir.

Alevi öğrencilerin kendi inanç ve kültürlerini okul ortamında öğrenmeleri, bu bilgiyi çekinmeden ifade edebilmelerine de imkân sağlamaktadır. Derslerde edindikleri bilgi ve değerleri okul arkadaşlarıyla paylaşabilmeleri, öğrencilerin özgüvenlerini güçlendirmektedir. Böylece Alevi kimliği, yalnızca özel alanda yaşanan bir aidiyet olmaktan çıkarak okul ortamında da görünür ve ifade edilebilir bir nitelik kazanmaktadır.

Alevilik derslerinin etkisi öğrencilerle sınırlı kalmamaktadır. Öğrencilerin derste öğrendiklerini evde aileleriyle paylaşmaları, velilerin de çocukların ders materyalleri aracılığıyla yeni bilgiler edinmeleri, kuşaklar arası aktarımın tek yönlü işlemediğini göstermektedir. Bu durum, zaman zaman çocuklardan ebeveynlere doğru işleyen ters yönlü bir öğrenme süreci de yaratmaktadır. Böylece okullardaki Alevilik dersleri, Almanya'daki Alevi topluluğun dinî bilgi aktarımında yeni bir aracı konuma yerleşmektedir.

Alevilik dersleri toplumsal ilişkiler üzerinde de etkili olmaktadır. Dersler başlamadan önce bazı okul müdürleri ile Türkiye Cumhuriyeti konsolosluk çevrelerinde, bu derslerin Sünni ve Alevi veliler ya da öğrenciler arasında yeni gerilimler doğurabileceği yönünde kaygılar dile getirilmiştir. Ancak sonraki yıllardaki deneyim, çoğu durumda bunun tersine bir sonuç ortaya koymuştur. Sünni veliler ve öğrenciler Alevilik hakkında daha fazla bilgi edinmeye ilgi göstermekte, kimi zaman Alevi öğretmenlerden doğrudan bilgi almaktadırlar. Bu durum, Aleviler hakkındaki önyargıların azalmasına ve okul ortamında daha barışçıl ilişkilerin kurulmasına katkı sunmaktadır.

Benzer biçimde Alman öğretmenlerin de Alevilik dersi veren öğretmenlere ilgilerinin arttığı, öğretmenler arasında inançlararası diyalogun güçlendiği görülmektedir. Okullarda düzenlenen ortak etkinliklere ve anma programlarına Alevi velilerin daha çok ilgi gösterdikleri ve okul çevresinde diğer velilerle daha kalıcı diyalogların oluştuğu görülmektedir. Bu nedenle Alevilik dersleri, yalnızca sınıf içi bir öğretim pratiği değil, aynı zamanda Aleviliğin yerel kamusal alanda tanınmasını kolaylaştıran bir araç olarak da işlev görmektedir.

Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar

Alevilik derslerinin uygulanmasında çeşitli yapısal ve örgütsel sorunlar sürmektedir. Bunların başında organizasyon kaynaklı güçlükler gelmektedir. Her Alevi öğretmenin kendi okulunda Alevilik dersi vermesi çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Bunun temel nedeni, birçok okulda yeterli sayıda Alevi öğrencinin bulunmamasıdır. Bu nedenle öğretmenler başka okullara giderek ders vermek zorunda kalmakta; bu durum hem iş yükünü artırmakta hem de derslerin sürekliliğini yerel koşullara daha bağımlı hâle getirmektedir.

Bir diğer sorun, okul yönetimlerinin inisiyatifine ilişkindir. Gerekli koşullar oluşmuş olsa bile birçok okul müdürü Alevilik derslerini kendiliğinden başlatmamaktadır. Derslerin açılabilmesi için velilerin Alevilik dersleri taleplerini yasallaşmış hak olarak açık biçimde iletmeleri, okul yönetimini uyarmaları ve AABF'nin desteğiyle uygun öğretmenin gösterilmesi gerekmektedir. Böylece hem veliler hem de ilgili şehirdeki Alevi Kültür Merkezleri, okul müdürlerini Alevilik derslerinin bir hak olarak gerekliliğini ve yararları konusunda ikna etmek zorunda kalmaktadır.

Öte yandan yerel Alevi kurumları bu süreci yalnızca idari bir mesele olarak ele almamaktadır. Alevi Kültür Merkezleri, derslerin başlangıcında okul müdürlerinin desteğiyle okullarda törenler düzenlemekte; bu törenlere okul yöneticileri, öğrenciler, veliler, öğretmenler ve yerel basın davet edilmektedir. Böylece hem derslerin içeriği kamuoyuna tanıtılmakta hem de Alevilik ilgili şehrin toplumsal yaşamında daha görünür hâle gelmektedir. Bu durum, uygulamadaki güçlüklerin aynı zamanda kamusal tanınma pratikleri üzerinden aşılmaya çalışıldığını göstermektedir.

Sonuç

Almanya'da Alevilik dersleri, göçmen Alevi topluluğun inanç özgürlüğü, kamusal tanınma ve kuşaklar arası bilgi aktarım taleplerinin eğitim alanındaki kurumsal karşılıklarından biri olarak ortaya çıkmıştır. 1980'lerden itibaren ailelerin çocuklarının dinî ve kültürel yönelimlerine ilişkin kaygılarıyla başlayan bu süreç, Hamburg'daki ilk girişimler, AABF'nin eyaletler düzeyindeki başvuruları, bilirkişi raporları, karma komisyon çalışmaları, müfredat hazırlıkları ve üniversitelerdeki öğretmen eğitimiyle birlikte resmî bir yapıya kavuşmuştur. Böylece Alevilik, Almanya'da yalnızca özel alanda yaşanan bir inanç değil, okul sistemi içinde de tanınan ve aktarılan bir öğretim alanı konumuna gelmiştir. Bu yönüyle Alevilik dersleri, yalnızca bir eğitim meselesi değil; aynı zamanda dinî temsil, kamusal eşitlik ve toplumsal diyalog bakımından da Almanya'daki Alevi varlığının kurumsallaşmasında önemli bir aşamayı ifade etmektedir.

Sonnotlar

[1] Almanya'daki din-devlet ilişkileri, Weimar Anayasası'nın 137. maddesi ile Federal Almanya Anayasası'nın (Grundgesetz) 140. maddesine dayanan seküler bir çerçevede düzenlenmektedir. Bu sistemde devletin resmî bir dini bulunmamakta; buna karşılık din ve vicdan özgürlüğü anayasal güvence altına alınmakta ve dini topluluklarla kamu hukuku temelinde iş birliği yapılabilmektedir.

[2] AABF Yönetimi, Ağustos 1999 da Köln'deki merkezinde Eğitim ve Proje bölümünü kurmak için İsmail Kaplanı görevlendirmiştir.

[3] Alevilik dersi ilk ders programı komisyon üyeleri: İsmail Kaplan (moderatör), Celal Aydemir, Hayati Bektaş, Faysal İlhan (Hakk'a yürüme tarihi: 24.12.2015), Veli Aydın, Cevat Ersoy, İsmail Demirtaş, Mustafa Düzgün (28.08.1999'a kadar) ve Ahmet Aydemir (15.05.1999'a kadar. Hakk'a yürüme tarihi: 05.04.2015)